

represent the concept *joy* in German and English. The choice of the focus of the research is determined by the fact that by studying verbalized concepts, one can see the peculiarities of ethnic mentality. The vitality of the research is determined by the necessity of profound study and comparison of the means of reflecting emotions in the language as important elements of the picture of the world, in particular that of the German-speaking and the English-speaking ethnoses. As a result of the analysis of proverbs and sayings, the following basic semantic groups common for the both languages were revealed: “insufficiency of emotions”, “feeling the same way”, “changes on negative emotions” and “vital necessity of feeling the emotion”. Some distinctions were also discovered. Thus, German proverbs give more information about the factors that cause joy and draw attention to joy as a vital necessity. The specific cultural peculiarity of the English-speaking community is the conviction that joy must be rather moderate in the human life.

Key words: cognitive linguistics, linguo-cultural / linguo-cognitive approaches, concept, verbalization of emotions, concept *joy*, phraseological pool, paraemiological units.

Стаття надійшла до редколегії
19.01.2015 р.

УДК 811.161.2'272'42:81-11(100)

Марина Жук

Поняття культурами в контексті сучасних лінгвокультурологічних досліджень

Статтю присвячено сучасним лінгвокультурологічним дослідженням, зокрема розкриттю поняття *культура*. Проаналізовано різні підходи до визначення культури в сучасному дискурсі. Виділено основні характеристики цього терміна й виявлено неоднозначність поглядів різних лінгвістів. Причиною цього є недостатня дослідженість терміна. Виокремлено основні критерії визначення культури, які дають змогу точніше визначити межі цього поняття. Аналіз цих досліджень дав змогу систематизувати критерії визначення поняття *культура* не лише в іспанському мовознавстві, а й у вітчизняному, що допомогло отримати більш загальне розуміння поняття, а також зосередитись на основних його рисах. Культура – мовне явище, яке впливає з культури, особливо з рефлексії народу над власною культурою. Кожна культура має свої особливі культури, кількість яких постійно зростає. Зазначимо, що вона існує на рівні національної мовної картини світу й може бути розтлумаченою лише через культурний контекст.

Ключові слова: культура, лінгвокультурологія, національна мовна картина, феномен культури, символ, фразеологізм.

Постановка наукової проблеми та її значення. Сучасна інтерпретаційна тенденція розвитку гуманітарних наук, зокрема лінгвістики, дає змогу мовознавцям використовувати у своїх пошуках результати суміжних галузей знання: етнографії, культурології, соціології, психології та ін. Розширення меж мовознавчих досліджень зумовило активний розвиток таких міждисциплінарних напрямів, як етнолінгвістика, психолінгвістика, соціолінгвістика, лінгвокраїнознавство, лінгвокультурологія. Експансія лінгвістики в суміжні ділянки знання і толерантніше ставлення мовознавців до використання даних інших наук сприяють вивченню мови у взаємозв'язку з мисленням, свідомістю, національним менталітетом, культурою, носієм яких виступає мовна етнічна особистість. Культурологічна спрямованість, антропоцентризм і функціоналізм стають характерними рисами мовознавства ХХІ ст.

Відповідно до сучасних лінгвофілософських поглядів мова не лише відбиває дійсність, а й інтерпретує її, створюючи особливу «вторинну» реальність, у якій живе людина. М. Гайдегер називає її «домом буття людської істоти» [2, с. 340].

Центральним об'єктом дослідження в сучасних лінгвістичних студіях стає вербальний образ світу, що існує у свідомості носіїв певної культури й виступає одним із її компонентів. Отже, сьогодні мову, з одного боку, розглядають як невіддільну частину пізнання й пов'язують із глибинним філософським розумінням дійсності, з іншого – як скарбницю національної культури.

Своєрідність культур народу найочевидніше проявляється на лексичному рівні мови й представлена в номінативних одиницях через культурні семи, культурний фон, культурну конотацію, її втіленням виступають також культури. Національно-культурна специфіка по-різному передається

значеннями слів. Культурний компонент поліаспектний, що зумовлено складністю самого феномену культури [10].

Аналіз досліджень цієї проблеми. На тлі підвищеного інтересу до лінгвокультурологічних досліджень (Люке Дюран, Люке Надаль, Марія Моліес Мартінес, А. Вежбицька, І. О. Голубовська, В. В. Жайворонок, А. М. Приходько, С. Г. Тер-Мінасова та ін.) не розв'язані на сьогодні питання, пов'язані з аналізом глибинних взаємовідносин між мовними процесами та національним менталітетом, що виявляється в культурі.

Мета статті – проаналізувати поняття *культурема* в контексті мовно-культурної взаємодії. Задля її досягнення розв'язувати такі **завдання**: здійснити концептуальний аналіз поняття *культурема* в її найзагальніших рисах; проаналізувати основні лінгвістичні підходи до розуміння культуреми.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Серед великої палітри стилістичних засобів мови можна знайти такі засоби вираження, як фразеологізми, паремії, приказки, порівняння тощо. Водночас до цього списку треба додати також культуреми, тобто широку гаму символів і культурних елементів певної спільноти. До них належать: справжні герої або видумані персонажі, літературні твори, визначні події, моменти зі світової чи національної історії, сучасні символи соціального життя, релігійні тексти, мистецтво, політика, пропаганда тощо. Багато культурем залишаються в колективній пам'яті, тому що стали так званими архетипами.

Культурема – поняття, яке щораз більше використовують у культурології, фразеології, перекладознавстві. Походження цього терміна до кінця не відоме. Крістіан Норд, член Європейського товариства перекладознавства, наводить таке визначення культуреми: «соціальний феномен культури А, який, як уважають члени цієї культури, належить до них (*є для них притаманним*), і при порівнянні з відповідним соціальним феноменом культури Б, стає очевидним що він є особливістю культури А» [9, с. 103].

Л. Дюран, директор Гранадського університету, визначає культуреми як семіотичні одиниці, які вміщують ідеї культурного характеру. Вони прикрашають текст і навколо них можна побудувати дискурси, які переплітають у собі культуреми й аргументативні елементи [5, с. 73]. Відходячи від простого визначення Норда, Дюран до свого визначення додає функції, які виконують ці культуреми.

Кожна культура має свої особливі культуреми, при тому що їх кількість постійно зростає. Є різні мотиви виникнення культурем: політичні персони, актори, письменники, видумані персонажі, кіно та телегерої, популярні пісні, одяг, мода, твори мистецтва, певні політичні події та побічні реакції. Так утворюються культуреми історичного, релігійного, буденного та літературного характеру. Можна сказати, що потенційною культуремою є будь-яка символічна річ, що з різних причин набула особливої актуальності в мові та слугує «розмінною монетою» серед мовців у їх спілкуванні – і усному, і письмовому [7].

Культуреми – екстралінгвістичні символи, культурно вмотивовані, які слугують моделями для створення образних виразів, спочатку лише як натяки на їх символічність. Коли вони вже ввійшли в мову як компоненти фразем, форма стає сталою, але культурема зберігає свою «автономію», оскільки саме її символічне значення становить сукупність метафор і дає змогу створювати все нові на її основі. Отже, вони стають екстралінгвістичними, оскільки вони можуть бути вербалізованими, але не завжди такими є [10].

Отож, Луке Надаль, професор Університету Барселони, вважає, що культуремою можна назвати будь-який культурний символічний елемент, який відповідає якомусь предмету, ідеї, діяльності чи події, добре знаний між членами цієї спільноти, що має символічне значення і слугує провідником, референтом чи моделлю розуміння або поведінки для всіх членів даної спільноти [6, с. 97].

Дехто вважає, що фразеологізми мали б походити з культурем, але причинно-наслідковий зв'язок не завжди такий простий. Бувають випадки, коли фразеологічний зворот стає основою для культуреми. Зазвичай, культуреми походять із символів, які носії однієї мови, у нашому випадку – іспанської, пізнають через заглиблення у власну культуру.

Один із факторів, що демонструє заплутаність культурної лексики, – здатність творити та розуміти образні вислови, які ґрунтуються на розширеному значенні слів, чий референт уже сам по собі є культурним символом певної спільноти. Якщо проаналізуємо термін *pantalones* (штани), то побачимо, що він з'являється в таких висловах, як *llevar los pantalones* – застосовувати свій авторитет у якомусь місці, особливо вдома [8]. *Ponerse los pantalones* означає, що хтось, десь заявляє про свою

владу й авторитет, особливо якщо йдеться про чоловіка вдома [4]. *Llevar bien puestos los pantalones* розуміється як утримання авторитету в певному середовищі, особливо вдома [8]. У всіх цих висловах слово *pantalones* виступає символом авторитетності, сили, рішучості, тобто всіма традиційними рисами, що притаманні чоловікам, адже саме їм найхарактерніше носити штани. Дуже цікаво, що словник *CLAVE* вже у самому визначенні наводить особливу роль чоловіка вдома. Отож, тут можемо простежити, що культурема *штани* постала саме як частина одягу, а не як наслідок частого використання у фразеологізмах.

У релігійних книгах про історію церкви або ж катехизмах можна знайти низку персонажів, подій або фраз, які є культуремами. Те ж саме твердження стосується і книг з історії, літератури, народних легенд, жартів та карикатур.

З усього викладеного вище, а також спираючися на думку Люке Надаля [6], виділяємо п'ять критеріїв, за якими можна визначити культуру.

- Перший із них – це їх життєздатність, фігуративність, умотивованість. Ми, споглядаючи природу, тварин, суспільне життя та побут упорядкованого свого життя, формуємо певні моделі поведінки й архетипні ситуації. З їх допомогою розрізняємо самих себе, а також складні стосунки, які між нами утворюються. Отже, споглядаючи природу, здобуємо досвід і доходимо певних висновків. Так, вираз «ходити по тонкому льоді» актуальний для північних країн, у той час як на Півдні Європи прижилася фраза *estar en el filo de la navaja* (*ходити по лезу ножа*), італійською це звучить як *como camminare sul filo del rasoio* (*ходити по лезу бритви*). А у Франції використовується *s'aventurer sur un terrain glissant*, що іспанською можна було б сказати як *pisar terreno peligroso o resbaladizo* [6, с. 103].
- Фразеологічна продуктивність. Культурема продуктивна, якщо навколо неї існує велика кількість ужитків, тобто частота використання певної культурної теми у фразеологізмах та ідіомах. Характерною рисою є те, що фразеологізми, у яких вона використовується, не мають сталої форми, а можуть змінюватись, так би мовити – варіювати. Наприклад, візьмемо культуру *una manzana podrida pudre el cesto* (*зіпсує яблуко псує увесь кошик*). В іспанській мові знаходимо такі варіанти цього фразеологізму:

una manzana podrida echa un ciento a perder;

una manzana podrida contagia al resto;

solo una manzana podrida puede echar a perder el manzano;

una manzana podrida pudre a las demás;

una manzana podrida pudre un cajón.

Також є варіанти типу: “*¿Qué haces con una manzana podrida? La apartas de las otras manzanas para evitar que las contamine y que las manzanas sanas se pudran a su vez*” [6, с. 105].

Оскільки наша зацікавленість стосується біблійних культурем, то тут можна навести приклад Юди («Judas»). Цей персонаж є також дуже популярним і продуктивним. Наприклад: *más malo que Judas, más traidor que Judas, más falso que Judas, ser un Judas, comportarse como un Judas*, та ін. Часто можна почути “*tú has hecho conmigo lo que Judas hizo con Cristo*”, “*lo que ha hecho tu hermano contigo es peor que lo que hicieron Judas y Caín*”. Із цього випливає, що Юда – важлива культурема в іспанській мові.

- Використання культури у фільмах, піснях, рекламі, жартах, карикатурах.
- Частота використання в текстових алюзіях, жартах та інших варіаціях. Отож, багато культурем прив'язані до фразеологізму, але не є загальним правилом. Таким чином говоримо про ті культури, які популярні, але використовуються не лише в мові, а й графіці. Згадаймо карикатури на Санта Клауса, Аладіна, шотландська спідниця, іспанський хамон та багато іншого [6, с. 106].
- Структурна та символічна складність. Грунтуючись на відомій історії чи події, яку інтерпретують або коментують відповідно до певної реальності, культурема – програма дій або ж вказівник для інтерпретації дій та поведінки [6, с. 107].

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Проведене дослідження дає підстави сформулювати низку висновків. Поняття *культура* недостатньо досліджене. У кожного лінгвіста є своє бачення, яке хоч і не суперечить, проте суттєво відрізняється одне від одного. Визначення Норда найбільш лаконічне та найзагальніше, водночас охоплює саму суть, смислове ядро явища. На-

даль, навпаки, наводить велику кількість критеріїв, за якими можемо визначити культурему. Усі дослідники сходяться на тому, що культурема – мовне явище, що впливає з культури, особливо з рефлексії народу над власною культурою. Ще одна спільна риса всіх підходів – символічність. Саме завдяки ній культурема стає основою для фразеологізмів, а також може виконувати інші свої функції. Та, мабуть, найважливішою рисою є її вживаність, тобто частота використання. Адже без неї ми б не мали підстав говорити про таке поняття, як культурема. Воно існує на рівні національної мовної картини світу й може бути схоплене лише через культурний контекст. Отже, це поняття перспективне для досліджень.

Джерела та література

1. Дробаха Л. В. Національно-культурна специфіка назв птахів в українській та німецькій мовах : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.17 / Л. В. Дробаха ; Київ. нац. лінгв. ун-т. – К., 2003. – 20 с.
2. Рафалова К. С. Лінгвокультурологічні особливості стійких компаративних одиниць в російській та вірменській мовах : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.17 / К. С. Рафалова ; Донец. нац. ун-т. – Донецьк, 2010. – 20 с.
3. Хайдеггер М. Письмо о гуманизме / Мартин Хайдеггер // Проблема человека в западной философии : сб. пер. с англ., нем., фр. / сост. и послесл. П. С. Гуревича ; под общ. ред. Ю. Н. Попова. – М. : Прогресс, 1988. – С. 314–356.
4. Clave, Diccionario de Uso del Español Actual [Electronic resource]. – Madrid : Ediciones SM, 2006. – Mode of access : <http://www.smdiccionarios.com/home.php>
5. Durán L. Cómo las metáforas recurren a conocimientos ontológicos y culturales. Fundamentos teóricos del Diccionario Intercultural e Interlingüístico / Luque Durán, Juan de Dios, Luque Nadal. – Tübingen : Narr Francke Attempto Verlag, 2009. – 607 p.
6. Luque Nadal L. Los culturemas: ¿unidades lingüísticas, ideológicas o culturales? [Electronic resource] / Lucía Luque Nadal. – Language Design 11. – P. 93–120. – Mode of access : http://elies.rediris.es/Language_Design/LD11/LD11-05-Lucia.pdf
7. Molina Martínez L. Análisis descriptivo de la traducción de las culturemas árabe – español [Electronic resource] / Lucía Molina Martínez. – Mode of access : <http://pagines.uab.cat/doctorat-traduccion/es/content/luc%C3%AD-molina-mart%C3%ADnez>
8. Moliner M. Diccionario del Uso del Español. – Madrid. – Gredas. – 2007 [Electronic resource] / María Moliner. – Mode of access : <http://www.diclib.com/cgi-bin/dl.cgi?l=en&base=moliner&page=showindex>
9. Nord Ch. Traduciendo funciones, in A. Hurtado Albir (a cura di), Estudios sobre la Traducción [Текст] / Nord Ch. – Castellón, Universidad Jaime I, 1994. – P. 97–112.
10. Zhang X. Análisis de la traducción de los culturemas en la novela Flaquería del bolchevique [Electronic resource] / Xue Zhang. – Universidad Autónoma de Barcelona. – Mode of access : http://grupsdrecerca.uabcat/txicc/sites/grupsdrecerca.uab.cat/txicc/files/ZhangXUE_An%C3%A1lisis%20de%20la%20traducci%C3%B3n%20de%20los%20culturemas%20en%20la%20novela%20La%20Flaqueza%20Del%20BolcheviqueDEFINITIVA.pdf

Жук Марина. Понятие *культурема* в контексте современных лингвокультурологических исследований. Статья посвящена современным лингвокультурологическим исследованиям, а именно понятию *культурема*. Проанализированы различные подходы к определению культуремы в современном дискурсе. Представлены основные характеристики данного термина и выявлена неоднозначность взглядов различных лингвистов. Причиной этого является недостаточное исследование данного термина. Выделены основные критерии определения культуремы, позволяющие точно установить границы этого понятия. Данное исследование позволило систематизировать критерии определения понятия *культурема* не только в испанском языкознании, но и в отечественном. Это помогло получить более универсальное понимание этого понятия, а также сосредоточиться на основных его параметрах. Культурема является лингвистическим явлением, приходящим из культуры, а особенно из рефлексии народа над собственной культурой. Каждая культура имеет свои особенные культуремы количество которых постоянно растет. Отметим, что культуремы существуют на уровне национальной языковой картины мира и может восприниматься только через культурный контекст.

Ключевые слова: культуремы, лингвокультурология, национальная языковая картина, феномен культуры, символ, фразеологизм.

Zhuk Maryna. The Concept of Cultureme in the Context of Modern Lingvo-Culturology Research. The modern lingvoculturological researches, mainly the concept of cultureme are concerned in this article. It describes different approaches to defining cultureme in contemporary discourse and highlights the main characteristics of this term, describes ambiguity views of various linguists. The reason for this is the lack of investigation of the term. The basic criteria for determining cultureme and accurate defining the boundaries of the concept are presented here. Analysis of these studies has allowed to systematize the criteria for the definition of cultureme not only in Spanish linguistics,

but among Slavic too. It helps to get a general understanding of the concept, as well as to focus on its main features. Cultureme is a linguistic phenomenon which arises out of a culture, especially reflection of people on their own culture. Each culture has its own special culturemes, whose number is constantly growing. It is worth noting that cultureme exists at the level of the national language image of the world and can be grasped only through the cultural context.

Key words: cultureme, linguistics, national language image, phenomenon of culture, character, idiom.

Стаття надійшла до редколегії
12.01.2015 р.

УДК 81'23:81'39

Ольга Загородня

Семантичні доміанти в структурі суспільно-політичного фрагмента мовної картини світу української та зарубіжної молоді

У статті проаналізовано структуру й змістове наповнення асоціативних макрополів суспільно-політичного змісту, що конструюють суспільно-політичні фрагменти мовної картини світу української та зарубіжної молоді; визначено найчастотніші асоціації респондентів, пов'язані із сучасними політичними реаліями, що можуть бути визначені як семантичні доміанти відповідного фрагмента мовних картин світу; розглянуто форми репрезентації цих доміант у структурах різномовних фрагментів. Проведено порівняльну характеристику осмислення сукупності еквівалентних різномовних понять носіями українських і західних національно-культурних цінностей як ілюстрацію спільних та відмінних рис у сприйнятті політичних ідеалів, що є актуальним в умовах сучасних блискавичних суспільно-політичних трансформацій не лише в українському суспільстві, але й за кордоном. Роботу написано на основі «живого» мовного матеріалу, отриманого за допомогою вільного асоціативного експерименту, проведеного серед студентів вищих навчальних закладів України та Канади. Дані оброблено за допомогою комп'ютерної програми, що була створена відповідно до вимог дослідження. Виявлено високу залежність змістового асоціативного наповнення суспільно-політичного фрагмента носіїв неспоріднених мов від екстралінгвістичних чинників: етнічної однорідності чи неоднорідності суспільства, державного управління, змін у суспільно-політичній сфері країни. Визначено вищу мобільність та експресивність української мовної свідомості, порівняно з іноземною. У структурі асоціативного макрополя українців спостерігаються великі асоціативні угруповання на позначення однієї семантичної доміанти, тоді як у мовній свідомості носіїв англійської мови такі доміанти представлено одиничними асоціатами з високою частотністю.

Ключові слова: фрагмент мовної картини світу, суспільно-політична лексика, асоціативне макрополе, асоціат, ядро, периферія, семантична доміанта.

Постановка наукової проблеми та її значення. Дослідження мовної картини світу в різних аспектах за допомогою широкого спектра методів залишається актуальним напрямом у різних галузях сучасної лінгвістичної науки. Оскільки мовна картина світу – дуже складне явище і за структурою, і за змістом, то логічним розв'язком цих труднощів є дослідження окремих фрагментів мовної картини світу (так званих семантичних ареалів або доменів) чи навіть окремих її складників (концептів, структурних рівнів, лексико-семантичних і граматичних структурних зв'язків тощо). Суспільно-політичний фрагмент мовної картини світу, досліджений на експериментальному матеріалі, викликати неабиякий інтерес не тільки в мовознавців, а й політологів, соціологів, психологів, митців художнього слова, оскільки відобразить певний зріз сьогоденної суспільної свідомості, що сприймає сучасні політичні реалії в умовах швидких соціальних трансформацій, осмислює суспільно-політичні зміни та вносить корективи в актуальні значення звичних слів суспільно-політичного змісту. Мовна картина світу підвладна низці екстралінгвістичних впливів. Суспільно-політичний фрагмент – найбільш динамічний, оскільки політичний простір будь-якої країни зазнає певних змін щоразу зі зміною політичних авторитетів, що неодмінно відображається в суспільстві й мові народу.

Сучасний українець опинився в ситуації бурхливого переосмислення свого суспільно-політичного життя, мовна свідомість зазнала певних трансформацій, мовні смисли адаптувалися до реалій і